

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ВИПУСК XXI

Рівне 2015

ББК
83 Л 43
8

Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету : Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. – Вип. XXI / Ред. кол. О. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2015. – 155 с.

У збірнику вміщені статті, присвячені ювілею Уласа Самчука та актуальним проблемам української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 15954-4426Р від 19.11.2009 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 5 від 28.05.2015 р.)

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, доцент **ЗАХАРЧУК І. В.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор філологічних наук, доцент **ТОМЧУК Л. В.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор філологічних наук, професор **ПОЛЩУК Я. О.** (Київський університет ім. Б.Грінченка)

доктор філологічних наук, професор **КОЧЕРГА С. О.** (Національний університет «Острозька академія»)

доктор філологічних наук, професор **ГНАТЮК М. І.** (Львівський національний університет ім. І.Франка)

Наукові редактори:

кандидат філологічних наук **КРУПКА М.А.**

кандидат філологічних наук **КИРИЛЬЧУК О.М.**

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2015

УДК 821.126.2.09 : 378.016 (07)

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ПИСЬМЕННИЦЬКОЇ КРИТИКИ В АНАЛІЗІ НЕВЕЛИКОГО ЕПІЧНОГО ТВОРУ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ УЛАСА САМЧУКА)

Автор статті долучається до створення науково обґрунтованої методичної системи вивчення студентами-філологами літературно-критичних статей письменників, детальний аналіз яких дозволяє суттєво доповнити дослідження художніх творів; на прикладі творчості Уласа Самчука простежує, як критична самосвідомість митця проектується на його новелістику.

Ключові слова: *художня мала проза, велика проза, письменницька критика, критичний аналіз, дидактичні підходи.*

The author of the article joins to working out science-based methodological system to study literary and critical writers' articles by the philology students. The main thesis is that detailed analysis of criticism should allow heighten quality of abilities in study of art works; on the example of Ulas Samchuk works the author observes how the critical consciousness of the artist is projected on his short stories.

Key words: *short fiction, big fiction, writer's critique, critical analysis, teaching approaches.*

У ВНЗ аналіз художнього твору, «проведений правильно, із належною перспективою» (О. Д. Алферов), включає осмислення інтерпретаційних стратегій та методологій, на які спираються літературознавці. Студіювання праць компетентних у мистецькій сфері професіоналів допомагає студентам-філологам краще орієнтуватися у широкому спектрі художніх явищ; збагачує знаннями з теорії, історії літератури, філософії, естетики; вчить пізнавати множинність сенсів твору в єдності дослідження компонентів форми та змісту; формує читацький смак.

Особливою сферою творчої діяльності, пов'язаної із оцінкою та інтерпретацією літератури, є письменницька критика. Йдеться про критичні виступи письменників, відомих переважно як белетристи. Чинні програми з історії української літератури для студентів філологічних спеціальностей ВНЗ рекомендують ознайомитися із літературно-критичною та публіцистичною спадщиною Є. П. Гребінки, П. О. Куліша, Панаса Мирного, Б. Д. Грінченка, І. Я. Франка, П. А. Грабовського, Лесі Українки, Миколи Хвильового, М. К. Зерова, Остапа Вишні, У. О. Самчука, Івана Багряного, О. Т. Гончара, В. С. Стуса та ін [4, с. 23, 34, 42, 4, 47, 70; 7, с. 42, 59, 74, 82, 85, 91, 105]. Критику цих авторів пропонується розглядати як самодостатню творчу діяльність; зосереджувати увагу на суспільно-політичних, художніх явищах, які стали об'єктом розгляду; визначати внесок письменників у розвиток української літературно-наукової критики у контексті окреслення цілісної картини логіки її руху.

У вітчизняній методиці навчання літератури порушувалося питання організації роботи з критичними текстами: уточнено зміст, мету, завдання, форми, методи і прийоми, етапи опрацювання літературно-критичних, публіцистичних розвідок, зокрема школярами. До створення науково обґрунтованої методичної системи вивчення критики на уроках і факультативних заняттях, із врахуванням психології старшокласника, жанрових особливостей статей, визначенням показників засвоєння матеріалу тощо долучилися І. В. Горячок, М. В. Іванишин, Є. А. Пасічник, В. Т. Поліщук, А. Л. Ситченко, О. П. Телехова, Г. Л. Токмань та ін. Фахівці обґрунтували: завдання словесника – «у відборі, систематизації, узагальненні й розмежуванні характерних ознак літературної критики та ознайомленні з ними учнів» (О. П. Телехова); у процесі навчання української літератури критику доцільно використовувати «якомога частіше», «вже з четвертого класу», опрацьовуючи життєпис письменника, знайомлячи учнів із оглядовими темами, художніми творами, а протягом року планувати «спеціальні один-два уроки з виділених програмою для бесід із позакласного читання» (В. Т. Поліщук); «спеціальні уроки після аналізу художнього твору» (А. О. Вітченко); постійно оновлювати рекомендований перелік літературно-критичних матеріалів, шукати нові ефективні прийоми і форми їх опрацювання на уроках (А. О. Вітченко, О. О. Ісаєва); при цьому розвивати зв'язне публіцистичне мовлення учнів (І. С. Гамрецький); від монологів і діалогів, які відтворюють позиції критиків, переходити до складання старшокласниками «власних невеликих літературно-критичних текстів за аналогією до зразків» (Г. Л. Токмань). Дослідники одностайні в тому, що низький рівень філологічного мислення школярів ускладнює роботу над цим матеріалом; не вистачає методичних розробок, присвячених аналізу критичних, публіцистичних творів.

Письменницьку критику методисти, як правило, не виокремлюють чи розглядають у тому ж ряду, що і професійну, рекомендуючи застосовувати традиційні підходи: «звернення до наукової статті може бути зумовлене такими чинниками: а) письменник, творчість якого вивчають, є не тільки митцем, а й видатним науковцем /.../» [11, 209]. Водночас письменницька критика – специфічне явище художньої культури, є доповненням до української літературно-критичної традиції; їй притаманне посилення авторського начала, яскраво виражена суб'єктивність, емоційність, ліризм, літературність. Методична система осмислення критики письменників повинна бути спрямована не так на ґрунтовне сприймання і розуміння її самої, як пошук спільних принципів та прийомів текстотворення, уточнення зв'язків, простеження взаємовпливу з боку художніх творів, важливих для дешифровки останніх.

Мета статті: уточнити дидактичні підходи залучення письменницької критики у дослідженні художніх творів; на прикладі творчості Уласа Самчука простежити, як критична самосвідомість митця проектується на його новелістику.

Методисти відзначають, якщо викладач вирішить добрати статтю, «споріднену із твором, що вивчається, яка допоможе чіткіше відтінити, підкреслити звучання твору», потрібно «ґрунтовно вмотивувати» свій вибір [6,

37]. Щодо критики і новелістики У. О. Самчука, як пише у передмові до книги його маловідомих творів «Кулак. Месники. Віднайдений рай» (Дрогобич, 2009) О. Р. Баган, творча доля і слава Уласа Самчука склалися химерно: успіх раннього роману «Волинь» настільки «перекрив» всю іншу спадщину письменника, що ми й до сьогодні не можемо вповні розгледіти цю цікаву багатогранну творчу постать, зокрема автора героїко-реалістичних оповідань і модерністичних новел, блискучого публіциста, уважного літературного критика. Сучасні самчукознавці виявляють нові твори письменника (науковець А. А. Жив'юк віднайшов низку анонімних оповідань у підпільному часописі «Український націоналіст», встановлено, що їх автор – У. О. Самчук; краєзнавець Г. І. Чернихівський – вірші гімназійного часу, «попередники оповідань» (Г. С. Дем'янчук); дослідниця І. Є. Руснак – невідомі інтелектуальні драми; до 100-річного ювілею «уперше в Україні» видано збірник літературно-критичних статей митця [9]), що руйнує усталені уявлення про У. О. Самчука – письменника «епопейного типу художнього мислення», «моножанриста», «відданого тільки одній з трьох систем літературних жанрів – прозовій» (С. П. Пінчук). Літературні твори по-різному інтерпретують у різні історичні епохи, хоча їх зміст не змінюється. У радянській Україні Уласа Самчука проголошено «ворогом народу», «буржуазним націоналістом», його творчість була під забороною; за Р. Т. Гром'яком, митець «виклятий в УРСР» низкою фальсифікаторів, але ті писання на догоду кон'юнктури забулися, написане ж автором «Марії» лишається й досі актуальним, набуває вічного життя [2, 250,261].

Сучасні теоретики шкільної методики, як правило, не розглядають питання про нетотожність завдань, функцій літературної і письменницької критики; розвиваючи й поглиблюючи раніше усталені висновки, що вивчення відповідного критичного матеріалу сприяє кращому розумінню художніх творів, знайомить учнів із взірцями аналізу, отже, й аналітичними методами дослідження, авторськими кодами для прочитання, моделями критичних оцінок. Однак письменники, якщо беруться за щось критичне, не завжди ставлять завдання осмислювати літературні тексти, обґрунтовуючи їх приналежність до художніх явищ; як правило, пишуть статті більше інформативні, публіцистичні, ніж критико-аналітичні. Так, У. О. Самчук визнавав цінність літературознавчих спостережень («Критика. Вага і значення її для літературної творчості велетенські»), але відмежовував себе від спільноти критиків-професіоналів (у статті «Творчість і стилі» зазначив, що долучається до дискусії «як звичайний, принагідний аматор»; у розвідці «З приводу «Собору» Олеся Гончара (1968 р.)» від питань націософського, історичного, культурологічного планів не наважується перейти до естетичних: «У цій нашій мові про цю книгу «Собор» свідомо оминаю її літературно-мистецьку частину, я не критик, і це не моє фахове царство»); усвідомлюючи складність інтелектуального прочитання текстів, одним із зразків якого вважав «прекрасну розвідку про «Вертеп» А. Любченка» Юрія Шереха, шкодував, що не може досягти такого ж «рівня», – заважає «близькість до «мас» [9, 7, 41, 77].

До речі, у ВНЗ методика розгляду статті передбачає організацію роботи із осмислення студій з історії і теорії літературної критики; критичні судження про

критичні праці допоможуть студентам з'ясувати авторські принципи інтерпретації літературного твору, розуміння засад художньої творчості, «головні домінанти у наукових методах критиків» (М. М. Ільницький), осягнути «структуру цього творчого світу» (К. В. Москалець). Не лише збагатити уявлення про художню самобутність У. О. Самчука, але й зрозуміти особливості дослідження власне «письменницької критики», майбутнім вчителям-словесникам допоможе, наприклад, стаття М. Я. Гона «Літературна критика Уласа Самчука в інтер'єрі епохи» – післямова до збірника вибраних статей із важкодосяжного пересічному читачеві архіву митця «Роздуми про літературу» (Рівне, 2005) [9, 85-103]. Опрацювання студії пропонуємо здійснити у формах діалогічної взаємодії з текстом: постановки запитань, колективного обговорення, уповільненого читання, визначення і коментування найбільш вагомих фрагментів.

Знайомство, наприклад, із розвідкою У. О. Самчука «Шевченко», варіантом рецепції «чужої» творчості, привідкриває думачим, начитаним студентам широту критичного формату класика. Але насамперед письменницька критика У. О. Самчука – ключ до розуміння, авторський варіант тлумачення власних художніх творів. Із наведених висловлювань письменника у статтях, – зауважує Р. Т. Гром'як, – читачі белетристики «самі можуть збагнути ідейний задум автора, зрозуміти його жанрово-стильові орієнтири /.../»; якщо простежити «всі взаємозв'язки персонажів» прози, перипетії, які відбуваються з ними, то отримаємо «систему розуміння поезики Самчука» [2, 258,261]. За спостереженням І. Є. Руснак, слова: «/.../ віршем багато не втнеш. Потрібна тяжка артилерія» У. О. Самчук спершу вкладає в уста одного з героїв роману «Юність Василя Шеремети»; пізніше – розвиває цю думку у статті «Про прозу взагалі і прозу зокрема. До проблеми нашої літературної прози».

Зважаючи, що постійно збільшується доступна для студентів джерельна база (видаються нові малоформатні епічні твори У. О. Самчука, твори в різних жанрах критики); останнім часом інтенсифікувалися дискусії «про художній метод Самчука», «художню вартість його доробку» (М. В. Моклиця); фахівці обґрунтували, що мала проза митця «має всі показники ще молодого і недосвідченого автора» (Г. О. Костюк), «людини попереднього століття» (С. Д. Павличко), у програмі для студентів гуманітарних факультетів ВНЗ не передбачається її багатоплановий детальний розгляд, пропонуємо вибрати для осмислення з потоку літературних і критичних текстів одну новелу, наприклад, «По-справедливому» і дві статті: «Про прозу взагалі і прозу зокрема», «Творчість і стилі».

Погоджуємося із методистами, що підготовка до заняття за літературно-критичними матеріалами «дуже відповідальна для словесника», йому «важливо подбати про власну компетентність» [6, 41]. Насамперед знати найвідоміші наукові студії, що стосуються цих сторін таланту У. О. Самчука (М. Я. Гона, Н. В. Мафтин, С. Д. Павличко, Я. О. Поліщука, І. Є. Руснак, М. І. Цибуковської, Г. М. Штоня та ін., включаючи іронічні, контroversійно викличні, як-от статтю Г. Ю. Грабовича «У пошуках великої літератури»); про політичні, духовні орієнтири письменника; філософсько-естетичні засади вітчизняної, зокрема

діаспорної, світової літератури (Самчук-критик оперує іменами М. В. Гоголя, Марка Вовчка, Панаса Мирного, І. С. Нечуя-Левицького, В. С. Стефаника, Миколи Хвильового, К. Гамсуна, В. Гюго, Д. Джойса та ін.; фахівці розглядають творчість автора «Волині» у мистецькому контексті: Іван Багряний, О. П. Довженко, Ю. М. Косач, Є. Ф. Маланюк; К. Гамсун, Ф. М. Достоєвський, Н. Казандзакіс тощо). Щоб застосувати критичний матеріал у процесі вивчення невеликого епічного твору, потрібно нагадати студентській аудиторії критерії оцінки художності; «вічні» чи «критерії-передумови» (М. К. Гей): своєрідність ставлення митця до дійсності, повнота осягнення теми, оптимальна організація, внутрішня гармонізація твору, гуманістична ідейність; критерії визначення художньої майстерності: новаторство у тематиці, проблематиці; збагачення прийомів сюжетобудування, характеротворення, жанрово-композиційних структур, способів мовного викладу тощо (за підручниками з історії та теорії української літературної критики).

Останнім часом розмова про художню вартість доробку У. О. Самчука преміщується у площину жанру і стилю; у вищезазначених статтях порушуються ці естетичні проблеми, хоч самчукознавці слушно зауважують: «У судженнях і міркуваннях письменника-критика досить часто проблеми суспільно-політичного, соціального чи культурного життя беруть гору над власне мистецькими» [9, 101].

У статтях можемо знайти пояснення причин звернення У. О. Самчука до літературної критики: потреба в коментарях до власних творів; спроба самооцінки, осягнення сутності власної творчості, визначення місця у літературному процесі. Критичний аналіз української прози У. О. Самчук називає «літературною балаканиною»; відзначає непрофесійність дослідників у плані визначення проблем та пошуку їх причин; недостатню розробку теоретичних і практичних аспектів: «Мусив би також появитися критик прози, який би відчував музику цієї гами і тим самим міг би цій справі належно допомогти» [9, 28,40]. Автор дивується, що термін «проза», порівняно з «лірикою», нечітко окреслений навіть у довідково-енциклопедичних виданнях: «Бо та сама енциклопедія лиш декількома словами визначає, що проза – це звичайна мова /.../» [9, 31]. Опрацювання наукових розвідок літературознавців, присвячених прозаїкам класичного і сучасного вітчизняного письменства, зведення в один фокус «сердитих вимог, жалів і болей» наших критиків до наших митців; аналітичне осмислення творчості найбільш відомих епіків національної і світової літератури дозволило У. О. Самчуку докладно обґрунтувати поетику прози. Можна припустити, що У. О. Самчук-прозаїк вибудовує свою історико-літературну концепцію за логічним законом протиріччя: бути «прозаїком чистої води» – уникати вад попередників: надмірного ліризму, емоційності, фантазійності, романтизму, замкненості у «повітових межах», «вузьких духовних обрях» тощо.

Оповідання, новели, – обґрунтовує митець, – це «галузки прози» [9, 32]; не випадково, слідом за дослідниками романів, які вмотивовують, що без урахування зв'язків, пильної уваги до систем персонажів, твори Самчука «важко збагнути»: маємо наскрізні постаті, образно-ідейні мотиви, ретроспекції на всіх

рівнях романно-епопейної конструкції [2, 263]; фахівці з питань малої прози також намагаються розглядати збірки «Віднайдений рай», «Месники» як певну художню цілісність: «усі оповідання з циклу «Месники» є самостійними творами, що, поєднуючись, формують своєрідний метатвір, який треба читати цілісно» (І. Є. Руснак); «що ж єднає ці, такі, здавалося б на перший погляд різні за своїм стильовим та тематичним діапазоном твори в цілісну збірку /.../, становить основу, певну «матрицю» художнього мислення Самчука-новеліста?» (Н. В. Мафтин), мала проза У. О. Самчука, що друкувалася на сторінках націоналістичної преси, становить цикл «тематично, сюжетно і своїм політичним спрямуванням» (М. І. Цибуковська) тощо. Інформація, що письменник працював одночасно над різними творами, наводить на думку, що автор намагався творити «епопею», в якій кожен різножанровий твір – частина всієї форматної єдності. Індивідуальне завдання кращим студентам – самостійно з'ясувати, із якими творами новела «По-справедливому» формує циклоїдне утворення; визначити ознаки циклічної основи.

Докладний аналіз навіть одного твору дозволяє виявити низку «складників, з яких проза формується», за У. О. Самчуком [9, 38]. Викладач показує приклад визначення епічних доміант у новелі «По-справедливому» за статтею «Про прозу взагалі і прозу зокрема».

Теза перша: прозаїк має ставити перед собою та читачем «провідну ідеологічну тематику, втілену в сильну постать нової української людини» [9, 30]. Новела «По-справедливому» – складова твореного У. О. Самчуком «національного метанаративу» (М. В. Моклиця), оповіді про історичне життя народу. У легендаризованій формі героїчного епосу автор показує волю, завзяття народу в боротьбі проти ворогів – «чужих зайд», які прийшли відібрати в українців їх «землю, небо і сонце». Незважаючи на юний вік, козак Пилип на прізвисько «з сіна» зовнішнім виглядом («суворий», «твердо та сміло у вічі кожному дивиться», «гоголем ходить»), здібностями (у всьому намагається копіювати козаків, швидко навчився стріляти, їздити верхи), характером (впевнений у собі, сміливий, справедливий, одержимий перемогою), рисами моральної переваги (хоче у жида комуніста «видурену» в батька хату відкупити, потім – поквитатися за кривду; знайти матір, яка стала жебрачкою) нагадує типову фігуру епічної оповіді. Вершиною розвитку новели є битва, що поділяється на два епізоди (бій Пилипа, коли він не розгубився, переміг у поєдинку з більшовиком-«велетнем»; визволяючи рідне село, герой загинув), описана в стилі народних дум: «дві бурі злетілись, вдарились грудьми об груди /.../, в силі своїй нерівні. Козаків жменя, шабель отак з півсотні, а червоних, що того вороння, тьма-тьмуца /.../» [8, 424]. У. О. Самчук прославляє силу, мужність воїнів – козаків, які мусять «переносити і недолю, і тяжкі болі», залишаються монолітними – «їх серця б'ються в один акорд і їх істоти творять щось одне, міцне, неподільне» (твір виконує ідеологічне завдання національно консолідуючого чинника), людьми «великої душі», «плем'ям великим». Характери твору, за винятком Пилипа, не індивідуалізовані; наділені чи позитивними, чи негативними властивостями: «большевисько... У-у-у, здоровеча ломака, вдвоє за Пилипа більша»; «московські кулетметники /.../ обсилали ціле

поле тисячами смертей», «кулеметник, злий, з палаючою в розгарі пикою, мокрий від поту /.../» [8, 424, 427]. У розв'язці твору повідомляється, що кулеметника – убивцю Пилипа зарубав шаблею хорунжий Дядюра; не уник справедливого покарання і пройдисвіт-жид. Старовинні епічні пам'ятки оповідають про події сивої давнини; своєрідністю часопросторового континууму новели «По-справедливому» є двоплощинність: «фабульний» час і простір пореволюційної України включено в еміграційне майбутнє «епілогу»: виявляється, що наратор – колишній козацький ватажок Дядюра, черговий раз «на бруку європейського міста» «розповідав довгу казку про Пилипа з сина» [8, 428].

Теза друга: «Проза вимагає правди, дійсності» [9, 39]. Сучасна дослідниця малого епосу митця зауважує: тексти, як правило, написані під враженням автора від суспільно-політичного життя нашої країни буремної доби; «для розуміння проблеми варто бодай коротко викласти суть історичної ситуації, про яку йдеться» [12, 36]. Студенти самостійно готують повідомлення про так звану Першу українсько-більшовицьку війну, визначають тему новели – боротьба проти окупації України. Проза боїться «несправжності, імітації життя» [9, 39]; прагнучи до його об'єктивації, У. О. Самчук не описує, а показує: події, герої, побут, пейзажі передані через свідомість різних індивідів. Студенти знаходять і зачитують рядки, коли в авторській нарації вкраплюються «голоси», які розширюють і об'єктивують концептуальне бачення історії. Наприклад: «Дійсно, не один був свідком, як ловко скинув він большевиків черепок з голови. Здмухнув, ніби й не було. Мати, як має її, не дочекається... Така, собаці, значить, доля. Пилипа з сина, ось, мабуть, на те й родило, щоб черепок той кацапський згубився Богзна-де, на козацьких ланах. Не лізь...» [8, 422]. Зачитати варто й діалогічні, полілогічні сцени, в яких наратор виступає в ролі стенографіста, що теж засвідчує об'єктивізацію викладу. З одного боку, автор «ховається» (М. Б. Храпченко) за об'єктивізм розповіді, ніде не виявляючи своєї позиції; з іншого, – ретроспективна форма композиції дозволяє йому знати всю панораму, яка лише поступово відкривається перед читачем. До речі, за У. О. Самчуком, саме ліризм перетворює прозу на «патоку», наші кращі епічні твори насправді – «прозо-поезія» [9, 32, 40]; отже, епос треба позбавити «суб'єктивної закраски» (І. Я. Франко). «Точність», «справжність» прози [9, 39] досягається «щільністю письма» (Х. Ортега-і-Гассет); студенти шукають тонко підмічені автором подробиці: «запалі боки» коней, степовий вітер «чортом дере», «налягає гострими шарпками», степова ніч «густа, як топлена смола», козаки «розсипались навколо, як кулі шрапнельні» тощо.

Наступна теза: прозова література має розростатися «вверх», «вниз і в ширину», – модернізуватися урбаністичною тематикою, темою інтелігенції, «ідеями, змістом, проєкціями», виявляти своєрідну «життєву дерзость» [9, 33, 36]. Пилип («По-справедливому») – селянин, але він утілює уявлення У. О. Самчука про героя нового часу, подібних людей потрібно возвеличувати, пропагувати. Чому «газети всіх країн» не рознесли «вісток про Пилипа»; чому окупанти забрали в нього батьківщину і життя, – студенти поміркують над художніми функціями цих риторичних запитань в епілозі новели. Очевидно,

митець хотів не лише белетризувати події свого буремного часу, але й осмислити їх. Навіть у малій прозі помітне тяжіння письменника до розлогих прозових форм. Новела «По-справедливому» має досить розвинений сюжет, рушієм якого є дії героїв, у подіях бере участь багато епізодичних персонажів, розповідь періодично переходить в опис. Активну роль відіграє пейзаж: не лише вводить у атмосферу оповіді, зображує місце дії, але виконує символічну роль, увиразнює центральну ідею – у природі закономірно чорний колір смерті (осінь, зима) переможений зеленим (весна); проблема людського буття – абсурд (весняного сонячного дня, серед «океанів квітів», між «яскраво зеленого листа саду» Пилипа чекає смерть); можливо, тому природа змальована одухотвореною і водночас чужою стихією: «А вітрам що? /.../ Чи маяти червоним, чи трибарвним, чи жовтоблакитним /.../ Змагайтеся собі» [8, 421].

Студенти продовжують за запропонованим зразком визначати особливості «прози чистої води» [9, 32] у прочитаних оповіданнях, новелах У. О. Самчука; самостійно опрацьовують студію «Творчість і стилі», досліджують зв'язок між жанром і стилем.

Інший варіант заняття – вивчення матеріалу на пошуковому рівні пізнавальної діяльності. Можемо застосувати такі шляхи створення проблемної ситуації:

- постановка проблемних запитань: Оповідання, новели У. О. Самчука підтверджували чи заперечували його критичні приписи? Охарактеризуйте літературно-естетичні погляди письменника на матеріалі його художньої малої прози і критики? Які прикмети письменницької критики містить критична рефлексія У. О. Самчука?

- організація дискусії: У. О. Самчук – читач, «принагідний аматор» чи професійний критик? Літературна критика повинна займати «чільне місце у програмі з української літератури» (О.П.Телехова), словесникові варто відводити «спеціальні уроки» (А. О. Вітченко, І. В. Горячок, В. Т. Поліщук), чи краще обмежити звернення до критичних матеріалів у школі, іноді вивчати, але «не самі по собі, а в процесі роботи над художніми творами», (А. Л. Ситченко)?

- організація пошукової роботи: Чи точно жанрово маркував свої твори У. О. Самчук? Чому деякі малоформатні твори він називає «фейлетонами»? Визначте жанр одного із малих епічних творів за низкою жанрових ознак? Неоромантичні, імпресіоністичні, експресіоністичні, натуралістичні стильові шукання Самчука-новеліста? Роль гумору у прозі, критиці У. О. Самчука? «Літературність» статей У. О. Самчука; публіцистичність як засіб творення новелістики і критики? Система жанрів літературної критики У. О. Самчука? Порівняйте статті У. О. Самчука та Івана Багряного? Літературно-критичні роботи У. О. Самчука як предмет наукових розвідок літературознавців?

Як відомо, до текстуального вивчення літературно-критичних творів учитель вдається зрідка, адже така робота надто складна для пересічного учня. Водночас навчальною програмою передбачалося знайомство одинадцятикласників зі статтею У. О. Самчука «Нарід чи чернь?». Урізноманітнюючи форми і методи опрацювання критичних праць, у ВНЗ, крім традиційного складання плану, тез, написання конспекту, добору цитат,

студентам, майбутнім учителям-словесникам, можна запропонувати зіставити конспекти уроків на одну тему (Чумак Т. Розгляд статті Уласа Самчука «Нарід чи чернь?» в 11 кл. // Дивослово. – 1999. – №12. – С. 31-32 та Кулініч Г. Вивчаємо творчість Уласа Самчука [5]), описати шкільну методику та окреслити модель системи вивчення критики у вищій школі.

Таким чином, на часі – розроблення методики вивчення публіцистичних, літературно-критичних статей у ВНЗ, адже віднедавна «Історія української літературної критики» у педагогічних університетах є окремим навчальним предметом. Якщо шкільна модель передбачає, як правило, добір публіцистичних текстів; осмислення фактів аналізу митцем життєвих явищ, проблемних, полемічних аспектів (особливо роздумів із приводу наболілих проблем українців), авторської позиції, думки, громадянського темпераменту, оцінного пафосу; тлумачення сенсу статей крізь призму сучасних актуальних потреб; то у вищій школі студенти гуманітарних факультетів повинні розглядати, зокрема письменницьку критику як естетичну діяльність, невіддільну від художньої творчості, контексту розвитку літературного процесу; досліджувати як раціонально-абстрактні судження, логіко-понятійні засоби, так і образні аналогії, особливості поезики, темпоритм інтонованої фрази; набувати компетенції філологічно вишколеного читача, експериментувати у власній критичній діяльності.

Джерела:

1. Горячок І. Методика вивчення публіцистичних творів у старших класах загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська література)» / І. Горячок. – К.: Інститут педагогіки АПН України, 2008. – 20 с.

2. Гром'як Р. Орієнтації. Розмисли. Дискурси. 1997-2007 / Р. Гром'як. – Тернопіль: Джура, 2007. – 368 с.

3. Іванишин М. Вивчення публіцистики Івана Франка в школі / М. Іванишин // Іван Франко в школі; ред. кол.: М. Гуняк (головн. ред.) [та ін.]. – Вип. 1. – Дрогобич: Коло, 2003. – С. 112-115.

4. Історія української літератури. Навчальна програма нормативної дисципліни для вищих закладів освіти / [укл. Ю. Ковалів; за ред. М. Наєнка]. – К.: КНУ, 1999. – 124 с.

5. Кулініч Г. Вивчаємо творчість Уласа Самчука / Г. Кулініч // Українська література в загальноосвітній школі. – 2014. – № 11. – С. 27-33.

6. Поліщук В. Публіцистика на уроках літератури / В. Поліщук // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 5. – С. 36-42

7. Програми педагогічних інститутів. Історія української літератури ХІХ – початку ХХ ст. Для студентів спеціальності 02.19.00 «Українська мова та література» / [укл. П.П. Хропко]. – К.: Б.м., 1993. – 116 с.

8. Самчук У. Кулак. Месники. Віднайдений рай: роман, оповідання, новели / У. Самчук. – Дрогобич, 2009. – 488 с. – (Серія «Вісниківська бібліотека»).

9. Самчук У. Роздуми про літературу. Збірник літературно-критичних статей / У. Самчук ; упорядк., примітки, післямова М. Я. Гона. – Рівне, 2005. – 103 с.

10. Телехова О. Вивчення літературно-критичних статей у школі / О. Телехова. – К. : Рад. школа, 1987. – 128 с.

11. Токмань Г. Методика навчання української літератури в середній школі: [підручн. для студ. вищ. навч. закл.] / Г. Токмань. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 312 с. – (Серія «Альма-матер»).

12. Цибуковська М. Художній світ оповідання «Помстився» Уласа Самчука / М. Цибуковська // Слово і час. – 2010. – № 6. – С. 35-42.

13. Вітченко А. Проблемне вивчення зарубіжної драматургії з використанням літературно-критичних матеріалів [Електронний ресурс] / А. Вітченко. – Режим доступу до видання: // <http://www.studentam.net.ua/content/view/8562/97>.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. *Улас Самчук і українська естетична свідомість*

Тхорук Раїса. Параметри міфологізації художнього світу роману «Темнота» Уласа Самчука	4
Усач Наталія. Часова організація трилогії «Ост» («Морозів хутір», «Темнота», «Втеча від себе») Уласа Самчука.....	18
Хомеча Наталія. Топографія спогаду: діалогія Уласа Самчука «На білому коні», «На коні вороному».....	24

РОЗДІЛ II. *Питання поезики*

Кочерга Світлана. Поезія і/як писанкарство: інтермедіальність художнього світу Оксани Лятуринської.....	38
Кир'янчук Богдан. Герменевтична специфіка літературно-критичного мислення Бруно Шульца	46
Сергійчук Зоряна. Досвід смерті як іманента герменевтики індивіда фентезійного серійного роману про Гаррі Поттера.....	55
Мирончук Інна. Прийом маски та авторська ідентичність у прозі Богдана Бойчука	60

РОЗДІЛ III. *Тексти і контексти*

Захарчук Ірина. Советська ідентичність сталінської доби: соціальні практики, емоційний ресурс та приватний досвід.....	71
Антипчук Надія. Художній світ драматургії Любові Яновської	82
Крупка Мирослава. Модель жіночої соціалізації у повісті Галини Журби «Зорі світ заповідають...».....	89
Кир'янчук Ігор. Духовний код книги Михайла Ореста «Душа і доля».....	102

РОЗДІЛ IV. *Компаративна критика*

Бестюк Ірина. Марш як музичний маркер «імперії мегаломанії» («Марш Радецького» (1932) Йозефа Рота і «Долина май» (1933-1935) Олексія Кундзіча).....	109
Кирильчук Олександр. Образ Іншого у прозі Михайла Коцюбинського.....	117
Іванова Анна. Контактуючи з Іншим: презентація образів інших націй та формування автообразу у романах Людмили Коваленко.....	126

РОЗДІЛ V. *Дидактичні парадигми української літератури*

Романишина Наталія. Методика використання письменницької критики в аналізі невеликого епічного твору (на прикладі творчості Уласа Самчука)...	134
Полюхович Любов. Проблема формування літературних компетентностей школярів (за Борисом Степанишином).....	144
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	154

Наукове видання

*Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету*

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

Випуск ХХІ

Упорядкування
та наукове редагування
*Олександр КИРИЛЬЧУК
Мирослава КРУПКА*

Комп'ютерна верстка та макет
Микола ВОЙТОВИЧ

Відповідальний за випуск
Олександр КИРИЛЬЧУК

Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету: Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. – Вип. ХХІ / Ред. кол. О. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2015. – 155 с.

**ББК 83
Л 43
8**

Підписано до друку 10.06.2015 р.
Формат 60x84. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умови, друк. арк. 9,17. Наклад 300 прим. Зам. № 29.

Видавничі роботи:
кафедра української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
33001, м. Рівне, вул. Остафова, 37, каб. 404.

Друкарські роботи:
СПД Войтович М.А.
33001, Рівне, вул. Петра Могили, 28
тел (0362) 63-18-56
Свідоцтво про держреєстрацію:
Серія ВОО № 824666 від 17.07.2003 р.